

Mirko Dražen Grmek

RENESANSNI UČENJAK DONATO MUZI I NJEGOV LIJEČNIČKI RAD U DUBROVNIKU

U Ljubićevu biografskom rječniku znamenitih Dalmatinaca spominje se neki »Donato a Mutiis iz Dubrovnika, slavni liječnik, koji je živio u XVI stoljeću« i pripisuju mu se dva djela: Dijalog o Galenovim interpretacijama četrnaest Hipokratovih aforizama (tiskan u Lyonu 1547) i Epistola o svojstvima terpentinske smole.¹ Ljubić ne veli ništa o stvarnom sadržaju i kulturno-povijesnom značenju tih publikacija. Očito nije nikad vidio ta djela i nije ih opisao po autopsiji, nego se poslužio podacima iz sekundarne literature. Vidjet ćemo da naslov Dijaloga nije točno transkribiran i da bibliografskom opisu Epistole nedostaju bitni elementi.

Našao sam Ljubićev izvor u kratkoj biografskoj bilješki o liječniku Donatu a Mutiis, koja je objavljena 1796. u *Nuovo dizionario storico*.² Radi se o podacima koji su u nešto osiromašenom obliku preuzeti iz talijanskog prijevoda Eloyeva rječnika povijesti medicine³ i koji zapravo potječu iz prvoga francuskog izdanja toga rječnika.⁴

¹ »Mutiis (a) Donato di Ragusa, medico celeberrimo, vissuto nel XVI. secolo. Scrisse: *Dialogus in interpretationum Galeni super XIV aphorismos Hippocratis*, Lugduni 1547, in 4°; *Epistola de terebinthinae resinae facultatibus*«. — S. Gliubich, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna, Sommer, 1856, str. 220.

² (L. M. Chaudon i sur.) *Nuovo dizionario storico*, Napoli, Morelli, 1796, sv. XII, str. 263.

³ N. F. J. Eloy, *Dizionario storico della medicina*, Napoli, Gessari, 1761, sv. IV, str. 304.

⁴ Prvotna verzija biografske bilješke o tom liječniku glasi ovako: »Mutiis (Donato a), Médecin, natif de Raguse, vivait en estime vers le milieu du XVIe siècle. Entre autres ouvrages, il écrivit une lettre fort savante sur les vertus de la Térébinthine, imprimée à Lyon en 1534. Elle porte pour titre *Epistola de Terebinthinae resinae facultatibus*, in-8°. Nous avons encore de lui: *In interpretationem Galeni super quatuordecim Aphorismos Hippocratis Dialogus*«. — N. F. J. Eloy, *Dictionnaire historique de la médecine*, Liège et Francfort en Foire, Bassompierre, 1755, sv. II, str. 204—205.

Pri kritičkoj ocjeni tih starih leksikografskih podataka nameću se, u prvom redu, dva pitanja: da li je navedeni renesansni liječnik doista bio Dubrovčanin i kako glasi njegovo prezime u nelatiniziranom obliku?

U prvom svesku moje *Hrvatske medicinske bibliografije* poveo sam se za Ljubićem i naveo da je Donatus a Mutiis rođen u Dubrovniku,⁵ ali već 1957, poslije istraživanja u arhivu i knjižnici Sveučilišta u Padovi, uvjerio sam se da je taj medicinski pisac zapravo Mlečanin i da je do pogrešne tvrdnje o njegovu podrijetlu došlo zbog navoda o liječničkom djelovanju u Dubrovniku, koji se doista nalaze u njegovim tiskanim djelima.⁶

Za zabludu u povijesnoj literaturi kriv je Eloy: ponukan time što je autor Epistole o terpentinskoj smoli označen u svojem djelu kao »Donatus a Mutiis medicus Ragusinus«, Eloy ga je proglasio »liječnikom iz Dubrovnika«, umjesto da tu oznaku ispravno shvati kao »dubrovački liječnik«, tj. liječnik u dubrovačkoj službi, što je — kako će se vidjeti — Donato tada doista bio. Talijanski prevoditelj Eloyeva navoda dodao je da je valjda riječ o Ragusi na Siciliji, dok se Ljubić — već samim uvrštavanjem navedena pisca u rječnik znamenitih osoba iz Dalmacije — opredijelio za njegovo podrijetlo iz našega grada.

Ljubićeva se tvrdnja teško daje uskladiti s činjenicom da u Dubrovniku nema obitelji s tim ili sličnim prezimenom i s okolnošću da dubrovački lokalni kroničari i biografi šute o njemu i očito ne znaju za postojanje toga uglednoga znanstvenog autora. Treba istaći da se preko njega šutke prelazi i u djelima kulturnih povjesničara i mjesnih kroničara sicilijanske Raguse.

Zagonetka je riješena uvidom u službene spise mletačkog Kolegija liječnika, od kojih se neobičnim stjecanjem okolnosti jedan dio, radni zapisnik iz god. 1534—1554, sačuvao u biskupskom arhivu u Hvaru.⁷ U popisu članova toga kolegija označen je i »dominus magister Donatus de Mutis Venetus«. Geografska oznaka uz imena ostalih članova nedvojbeno se odnosi na mjesto rođenja ili barem podrijetlo obitelji, pa se to može pretpostaviti i u slučaju Donata, koji je, prema tomu, bio Mlečanin, a ne Dubrovčanin.

Njegovo latinizirano prezime javlja se u tiskanim djelima i u arhivskim dokumentima u tri oblika: »a Mutiis«, »a Mutis« i »de Mutis«; nikad u obliku »Mutius«. Donato je, dakle, pripadao mletačkoj obitelji *de' Muzi* ili jednostavnije *Muzi*, a ne obitelji Muzio koja je također postojala u Veneciji i Istri.

⁵ M. D. Grmek, *Hrvatska medicinska bibliografija*, Zagreb, JAZU, 1755, dio I, sv. I, str. 120, br. 497.

⁶ M. D. Grmek, »Hrvati i Sveučilište u Padovi«, *Ljetopis JAZU*, knj. 62, 1957, str. 359.

⁷ M. D. Grmek, »Zapisnik mletačkog Kolegija liječnika iz god. 1534—1554. sačuvan na Hvaru«, *Liječnički vjesnik*, g. 84, 1962, str. 1253—1256.

Donato Muzi rodio se oko 1490. Naime, u svojem glavnom djelu veli da je počeo studirati medicinu u Padovi neposredno pred zatvaranjem tamošnje visoke škole zbog ratnih neprilika Venecije, tj. u školskoj godini 1508—1509. Otišao je tada u Bolognu, gdje je nastavio studij. Anatomiju je učio pod vodstvom slavnog Berengarija da Carpi. Bolonjsko je sveučilište bilo u ono vrijeme po svom ugledu među prvima u svijetu.⁸ Donato Muzi je tamo najvjerojatnije završio studij, ali nije promoviran za doktora medicine.⁹ Doktorska je promocija u ono vrijeme bila vrlo skupa i stoga nije bila pristupačna svim studentima koji su s uspjehom apsolvirali nastavne predmete.

Formalne kvalifikacije za liječnika-fizika dobio je Muzi na temelju ispita pred posebnom komisijom mletačkog *Collegium medicorum*. Dana 23. lipnja 1523. postao je redovnim članom toga staleškog udruženja.¹⁰ Mletački Kolegij liječnika povjerio mu je, u zimi 1525—1526, funkciju demonstratora anatomije, ali je Muzi prepustio tu dužnost svom nešto mlađem kolegi Trincavelli, jer je sam bio previše zauzet nastojanjima da dobije položaj državnog fizika u Dubrovniku.

Skoro deset godina, od sredine 1526. do početka 1536, proveo je kao liječnik-fizik u službi Dubrovačke Republike.¹¹ Muzi je primljen u tu službu odlukom Velikog vijeća od 28. svibnja 1626, na godinu dana, s tim da na dužnost nastupi 2. lipnja i da dobije 330 dukata u ime plaće i 30 perpera u ime naknade za stanarinu.¹² Takav se radni odnos obično prešutno produljivao po isteku svake godine.

Prva godina Muzijeva službovanja u Dubrovniku još se nije bila navršila, kada se u tom gradu pojavila jedna od najtežih epidemija u cijeloj njegovoj povijesti. U nastavku tog članka

⁸ Vidi G. Zaccagnini, *Storia dello Studio di Bologna nel Rinascimento*, Genève, Olschi, 1930; L. Simeoni, *Storia della Università di Bologna. Vol. II: L'età moderna*, Bologna, Zanichelli, 1940.

⁹ Muzijevo ime nije zabilježeno u tiskanim katalozima bolonjskih doktora (G. N. Pasquali Alidosi, 1623; G. Bronzino, 1962). Uzaludna su bila i traženja njegove imatrikulacije ili promocije u sveučilišnim arhivima u Padovi i Bologni.

¹⁰ Podatak zabilježen na omotnom listu zapisnika mletačkog Kolegija liječnika koji je sačuvan na Hvaru.

¹¹ Vidi R. Jeremić i J. Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika*, Beograd, Centralni higijenski zavod, 1939, knj. II, str. 49.

¹² »Die XXVIII majj 1526. Prima pars de firmando ad salarium communis nostri magistrum Donatum de Mutis pro medico nostro phisico per unum annum incepturum die secundo junij proxime futuro cum salario ducatorum auri tercentorum triginta et yperperos terginta pro affictu domus sue habitationis, et cum alijs pactis et conditionibus consuetis. Per: CL; contra: II.« — Drž. arhiv u Dubrovniku, *Cons. Maius*, vol. 20, at 7v. — Jeremić i Tadić (cit. dj., str. 49) navode pogrešno da je Muzi primljen u službu 28. ožujka (umjesto svibnja) i da mu je plaća iznosila 300 dukata (umjesto 330).

podrobno ću se osvrnuti na taj pomor. U ovom je biografskom djelu dovoljno samo spomenuti da je Muzi na samom početku epidemije dijagnosticirao bubonsku kugu u jedne djevojke iz plemićke obitelji i da je nakon toga liječničkog posjeta sam obolio i jedva ostao na životu.

Vijeće umoljenih je 23. veljače 1527. odobrilo Muziju da može otići mjesec dana na dopust i napustiti područje Republike, s time da dobije plaću i za vrijeme te odsutnosti.¹³ Ta je odluka bila vezana uz epidemiju kuge, kako se vidi iz nešto ranijeg zaključka istoga upravnog tijela: dana 7. veljače 1527. odobrilo je Vijeće umoljenih magistru Bartolu Barisonu, fiziku, i magistru Jeronimu Pavanellu, kirurgu, tromjesečni neplaćeni dopust, jer »zbog očite opasnosti« nisu mogli obavljati liječničku praksu.¹⁴

Muziju je odobren plaćeni prekid rada i dužnosti boravka u Dubrovniku vjerojatno zato što mu je bio potreban oporavak nakon preboljele akutne bolesti, koju je zadobio prilikom obavljanja svoje dužnosti. Razdoblje od mjesec dana bilo je prekratko. Muzi nije bio sposoban da već u travnju preuzme službu fizika u gradu u kojem je još harala kužna bolest. Stoga mu je Vijeće umoljenih odobrilo, na temelju jednoglasnog zaključka od 16. travnja 1527, da može s cijelom obitelji napustiti područje Republike i ići kuda hoće, te ostati izvan Dubrovnika koliko mu drago, ali uz uvjet da kroz to vrijeme ne prima nikakvu plaću iz državne blagajne.¹⁵

Na istoj je sjednici, na kojoj je liječniku Muziju odobren odlazak iz Dubrovnika, Vijeće umoljenih odlučilo nagraditi građanina Radonju Mumalovića, jer u to vrijeme teškoga pomora ostaje u gradu i čini mnoga dobra djela.¹⁶ Očito je da glavni problem nije bila liječnička pomoć u užem smislu riječi, jer je bila bez ikakva učinka u slučaju kuge, nego su teškoće bile u izoliranju i njegovanju bolesnika, pomaganju rekonvalescentima, odstranjivanju mrtvaca i sprečavanju kriminalnih čina. Nakon

¹³ »Die XXIII februarij 1527... Prima pars est de licentiandum magistrum Donatum medicum nostrum phisicum pro uno mense quod possit ire extra territorium nostrum. Per: XXVI; contra: XII. — Prima pars est de licentiando dictum magistrum Donatum et quod meretur salarium etiam pro illo mense quo erit absens. Per: omnes; contra: IIII.« — Drž. arhiv u Dubrovniku, *Cons. Rog.*, 38, f. 222v.

¹⁴ *Cons. Rog.*, 38, f. 212.

¹⁵ »Die XVI aprilis 1527... Prima pars est de concedendo licentia magistro Donato phisico nostro eundi cum familia extra territorium nostrum quo uoluerit et pro quanto uoluerit, cum hoc tamen quod per totum tempus quo non erit ad seruitio nostro nullum debeat habere salarium a nostro communi. Per: omnes.« — *Cons. Rog.*, 38, f. 233v.

¹⁶ »Radogna Mumalovich... in ciuitate nostra hoc pestilenti tempore se gessit geritque quotidie manens in ciuitate et multa bona opera faciens.« — *Cons. Rog.*, 38, f. 233v.

odlaska državnih liječnika došao je u Dubrovnik mletački ranarnik Jakob Rizo, koji je posebnim ugovorom unajmljen upravo zato da njeguje kužne bolesnike

Nije poznato gdje se sklonio Muzi. Kad je popustila ljetna žega i proćulo se da je epidemija u Dubrovniku jenjala, on je zatražio da se vrati u taj grad. Odlukom Vijeća umoljenih od 27. rujna 1527. ponovno je primljen u službu kao državni fizik, uz iste uvjete kao pri prvom stupanju u taj radni odnos, s tim da mu plaća počinje teći od časa kada se ukrca na brod koji plovi u Dubrovnik.¹⁷

Donato Muzi se spominje u blagajničkim knjigama Republike sv. Vlahe sve do početka godine 1536.¹⁸

Nakon toga se preselio u Veneciju. U ožujku 1537. prihvatio je napornu i opasnu dužnost fizika na brodu glavnog komandanta flote koja je krenula protiv Turaka u Sredozemno more. Po nalogu mletačke vlade isplatio mu je prior Kolegija liječnika iznos od 100 dukata kao nagradu za odlazak na krstarenje u službi admirala Jeronima Dacca iz Pesara.¹⁹

Počevši od ožujka 1538. javlja se Muzijevo ime stalno u spisima Kolegija liječnika u Veneciji: često je egzaminator i promotor novih doktora medicine; obnaša čast konzilijarija toga Kolegija (1540); u studenom 1541. predložen je za demonstratora anatomije, ali dobiva samo sedam od petnaest glasova izbornog gremija.²⁰ Muzi je živio još 1554, međutim, više nema podataka o njemu u navedenom zapisniku mletačkog Kolegija liječnika. Ne zna se ni gdje ni kada je umro.

¹⁷ »Die XXVII augusti 1527... Prima pars est de acceptari ad salarium communis nostri magistrum Donatum de Mutis phisicum cum salario, pactis et modis prout alias conductus fuit, cum hoc quod incipiat numerare salarium a die qua nauigium conscendet ad nos nauigaturus. Per: omnes.« — *Cons. Rog.*, 38, f. 273.

¹⁸ »Item, maistro Donato da Mutiis medicho nostro fisicho per suo salario di mesi 4, per la persona pagato fino a di 20 genaro ducati cento vinti duo, pagato 1535 a di 21 genaro.« — Drž. arhiv u Dubrovniku, *Libro di cassa pubblica, anno 1535—1536*, f. 13.

¹⁹ U zapisniku mletačkog Kolegija liječnika nalazi se, pod datumom 15. ožujka 1537, prijepis ovog pisma: »La Illustrissima Signoria comanda a voi D. prior del Collegio delli phisici, et similiter al thesorier, che immediate debian dar ducati cento al eximio D. maestro Donato di Muti che va phisico con il clarissimo Ser Hieronymo Dacha da Pesaro, capitano general da mar, per sua subventione secondo el concorso, et cosi exequirere omnino, et senza fallo, acio el si meta in ordine, et possi andar al viaggio con il predetto clarissimo general«. — Dan kasnije, 16. ožujka, isplaćen je Donatu Muziju iznos od 100 dukata iz blagajne Kolegija.

²⁰ Na sjednici Kolegija liječnika od 22. studenoga 1541. predloženo je da Donato Muzi bude te zime »expositor ipsius anatomiae Mundini«, tj. da demonstrira na lešu navode iz anatomskog udžbenika Mondina dei Liuzzi. Prijedlog je odbijen s osam negativnih glasova protiv sedam pozitivnih.

*Muzijeva kritika Galena i osvrt na liječnička iskustva
stečena u Dubrovniku*

Tiskana su dva Muzijeva djela. Samo jedno od tih djela je samostalna knjiga. U njoj se kritiziraju neki Galenovi komentari Hipokratovih aforizama. Ta je knjiga danas vrlo rijetka. Opisao sam je u *Hrvatskoj medicinskoj bibliografiji* prema primjerku koji se čuva u Univerzitetској biblioteci u Padovi.²¹ Za ovu raspravu poslužio mi je primjerak koji se nalazi u trezoru Nacionalne biblioteke u Parizu. Knjiga se spominje u katalozima velikih javnih biblioteka u Londonu, Rimu, Veneciji, Washingtonu i drugdje, ali je nisam dosada našao ni u jednoj našoj knjižnici.

Evo njenog opisa: *Donati a Mv / tiis medici, in interpreta / tionem Galeni super Quatuordecim Apho / rismos Hippocratis, Dialogus. / Multa in hoc Dialogo, nunc primum edito, / praeter omnium ferè Medicorum hactenus obseruatio / nem, raras et abstrusae eruditionis enucleantur: multa / in Galeni interpretationes argutissime animaduertuntur: non pauca denique ad medicae artis perfectionem / hactenus desyderata circa finem Dialogi explicantur. — Anno Domini M. D. XLVII. — (S. 1.) 31 + 1 list, format 14 × 21 cm.*

Na Muzijevoj knjizi nema oznake izdavača ni navoda o mjestu tiskanja. Na samom početku ove rasprave spomenuo sam Ljubićevu tvrdnju da je navedeno djelo objavljeno u Lyonu. To je podatak bez kritičke podloge. Vjerojatno se Ljubić zabunio u korištenju izvora i pripisao *Dialogusu* ono što su raniji leksikografi naveli za djelo *Epistola de terebinthinae resinae facultatibus*. Ni Ljubićeva transkripcija naslova nije točna, jer je riječ *Dialogus*, koja je doista ključna, ali je formalno ipak na kraju prve rečenice, došla na prvo mjesto. Uzaludno sam tražio spomen Muzijeve knjige u monumentalnoj bibliografiji lyonskih izdanja iz XVI. stoljeća koju su priredili Baudrier i njegovi nastavljači. Uvjeren sam da hipotezu o Lyonu kao mjestu tiskanja te knjige treba konačno odbaciti.

U dopunjenom tekstu Eloyeva biografskog leksikona navodi se da je Muzijev *Dialogus* objavljen u Zürichu,²² dočim američki *National Union Catalogue* i katalog knjižnice Wellcome u Londonu pretpostavljaju da je mjesto tiskanja Bazel.²³ Ne znam na čemu

²¹ M. D. Grmek, *Hrvatska medicinska bibliografija*, Zagreb, JAZU, 1970, dio I, sv. II, str. 17.

²² »Mutis ... est encore Auteur d'un Traité imprimé à Zurich en 1547, in-4°, sous ce titre: *In interpretationem Galeni...*» — Eloy, *Dictionnaire historique de la médecine ancienne et moderne; nouvelle édition révisée*, Mons, Hoyois, 1778, sv. III, str. 364.

²³ *Catalogue of printed books in the Wellcome Historical Medical Library. I. Books printed before 1641*, London Wellcome Library, 1962, str. 238.

se temelje te tvrdnje. Moja su istraživanja u tom smjeru ostala bez rezultata: filigran i oblik slova ne ukazuju na neku određenu tiskaru; u monografijama o povijesti tiskarskog umijeća u Švicarskoj i u bibliografijama ciriških i bazelskih renesansnih izdanja nisam našao ni riječi o Muziju i njegovu djelu.

Tekst Muzijeve knjige započinje na listu 2^r s ovim uvodnim riječima, koje su zapravo neka vrsta podnaslova: *Dialogus quo libri author Donatus a Mytiis, et Papias Opizonus, Medici, per totam Italiam clarissimi, colloquuntur*. Cijelo je djelo doista komponirano kao razgovor autora s nekim Opizonusom, koji je uveden na pozornicu bez posebnog predstavljanja, samo s kratkom napomenom da je ugledan i iskusan liječnik, poznat — poput Muzija — u cijeloj Italiji.

Razumije se da je taj razgovor literarna fikcija, ali sugovornik nije izmišljena ličnost. Radi se o realnoj osobi, ali bez većega povijesnog značenja. Dr Battista Oppizzoni, stariji i očito u profesionalnom pogledu utjecajni Muzijev kolega, ne sudjeluje u tom razgovoru kao stvarni oponent u stilu skolastičke disputacije nego kao blagonakloni oštromni stručnjak koji svojim pitanjima i primjedbama omogućuje Muziju da bolje izloži i objasni svoje tvrdnje.

Svrha je toga Muzijeva djela da se ukaže na pogreške i nedostatke Galenovih komentara Hipokratovih aforizama.²⁴ Na Oppizzonijevo pitanje o razlozima zbog kojih nije ranije objavio tu knjigu, iako o njoj već dugo vremena stalno razmišlja, Muzi odgovara da se radi o teškom i vrlo osjetljivom zadatku. Galenova su djela velika, dosadna, puna ponavljanja i glomaznih rečenica, tako da nije jednostavan posao utvrditi i točno objasniti pojedine pogreške. O Galenovim se zabludama šuška među liječnicima, ali uglavnom se kritizira samo na prikriven način i nerado, jer — ističe Muzi — velika se većina ljudi ne želi protiviti autoritetima koji uživaju opće priznanje.

Naš pisac smatra da se ne samo Galen nego i sam veliki Aristotel katkad prevario. Muzi predbacuje liječnicima svojeg vremena da slijepo vjeruju u sve što piše u djelima nekih klasičnih autora i da prihvaćaju kao neoborivu dogmu ono što je samo osobno uvjerenje znamenitih pojedinaca. Pagrešna znanstvena objašnjenja mogu se — veli Muzi — naći i u djelima najvećih znanstvenih autoriteta. Kao primjer takve zablude on navodi Aristotelovo naučavanje o plimi. Muzi je zapazio niz pogrešnih tvrdnji u Aristotelovoj raspravi *O dijelovima životinja*. Dogodilo se to u vrijeme kada mu je Kolegij liječnika u Veneciji dao zadatak da predaje anatomiju. No o tom nije javno govorio ni pisao, jer

²⁴ Muzi se pri proučavanju toga Galenova djela mogao služiti izvrsnim izdanjem mletačke tiskare Giunta (1528).

je upravo tada bio zauzet nastojanjem da dođe u Dubrovnik. Predavanja je umjesto njega održavao mletački liječnik Trincavella, poželjeviši pri tom velik uspjeh.²⁵

Muzijev kolega Vittore Trincavella (1496—1568) bio je jedan od renesansnih instauratora starogrčke medicine. Istaknuo se kao klasični filolog, komentator starih pisaca i ujedno izvrstan liječnik-praktičar. U vrijeme na koje se odnosi Muzijev navod predavao je filozofiju u Veneciji i bavio se poglavito privatnom praksom u tom gradu. Trincavella je, počevši od 1551, bio profesor u Padovi. Bio je jedan od prvih sveučilišnih nastavnika koji se za predavanja o Hipokratu i Galenu služio izvornim grčkim tekstovima, a ne latinskim prijevodima. Njegova metoda filološke kritike slična je Muzijevoj. Zajednički im je i odbojni stav prema različitim oblicima praznovjerja i medicinskog šarlatanstva. Trincavella je boravio i u našim krajevima, pa je tako, na primjer, jednom prilikom sudjelovao u borbi protiv kuge koja je harala u Kopru.²⁶

Muzi opširno opisuje jednu Aristotelovu zabludu, za koju kaže da ju je nedavno otkrio («a me recenter inuentum»). Radi se o tvrdnji Stagirite da je menstrualna krv žensko sjeme.²⁷ Autor dokazuje da je mjesečnica zapravo izlučina maternice i da ona nije izravno povezana sa začecem. Sigurno je Muzi potpuno u pravu s tim napadom na peripatetičko naučavanje o podrijetlu embrija, ali treba ipak istaknuti da je njegovo dokazivanje u biti deduktivno, bez prave podloge u kritičkim opažanjima ili eksperimentalnom provjeravanju.

Nakon tih uvodnih razmatranja slijedi jezgra knjige, tj. analiza onih Hipokratovih aforizama koje je — po Muzijevu mišljenju — Galen pogrešno interpretirao u svojim znamenitim komentarima. Autor je našao četrnaest takvih slučajeva: Aph. I 1 (Osvrt se nalazi na f. 4^v—7^r Muzijeve knjige.), I 19 (f. 7^r—8^v), II 25 (f. 8^v—10^v), II 48 (f. 10^v—12^r), III 1 (f. 12^r—13^r), III 15 (f. 13^r—13^v),

²⁵ (Aristoteles errat) »atque in alijs plerisque locis, quorum nonnullos anotaui ego in libro de Animalium partibus, dum mihi ab almo Venetorum Medicorum Collegio mandatam esset, ut Anatomicum interpretarer. Sed dum id temporis Ragusium contendo, negotium hoc expleuit, summa cum omnium admiratione doctissimus Trichauella«. — Donatus a Mutiis, *In interpretationem Galeni... Dialogus*, f. 2^v.

²⁶ V. Trincavella, *Consilia medica*, Basileae, apud Valdkirchium, 1587, col. 359—360. Vidi G. Tanfani, »I Consilia medica di Vittore Trincavella«, *Riv. stor. sci. med.*, 43, 1952, str. 249—254.

²⁷ Muzijeva se kritika odnosi na navode u *De generatione animalium* 726b—728b (vidi suvremeno izdanje tog teksta koje je priredio P. Louis, Paris, Les Belles Lettres, 1961, str. 33—38). Prema Aristotelu, ženka doprinosi za rasplod materiju, a ne formativno načelo, ako ta materija, tj. žensko sjeme, nije iskorištena za začecje, ona se izbacuje iz maternice u obliku mjesečnice.

IV 22 (f. 13^v—15^r), IV 79 (f. 15^r—17^r), IV 71 (f. 17^r—18^r), V 10 (f. 18^r—19^v), VI 6 (f. 19^v—20^v), VI 44 (f. 20^v—23^v), VII 54 (f. 23^v—26^r) i VII 55 (f. 26^r—31^v).

S gledišta suvremene znanosti većina Muzijevih kritika Galenovih izjava doista je opravdana. Međutim, radi se pretežito o logičkim i značenjskim problemima, a samo u nekoliko slučajeva protive se antičkim tekstovima nova opažanja koja imaju izričito medicinski karakter. Ovdje će se obratiti pažnja u prvom redu na one Muzijeve navode koji pružaju podatke o autorovu životu i posebice o liječničkom radu u Dubrovniku.

Donato Muzi je dobro poznao latinski i grčki jezik. Njegova analiza Hipokratovih i Galenovih tekstova velikim je dijelom filološka, inspirirana metodologijom medicinskog humanizma. Iako se uvijek polazi od latinske verzije kritiziranih odlomaka, često se uzima u obzir i grčki izvornik. Način dokazivanja je pretežito skolastičan, usmjeren u prvom redu na dokazivanje nekoherentnosti nekih tvrdnji (bilo da su u sukobu s drugim tvrdnjama istoga antičkog autora, bilo da se ne mogu uskladiti s njegovom općom doktrinom). Zapaža se odlično poznavanje klasične medicinske literature kojom se Muzi vješto služi, bez suvišnog citiranja i pedantnog isticanja svoje erudicije. Iako se na nekoliko mjesta odlučno poziva na vlastito kliničko iskustvo ili na neka otkrića »modernih« liječnika, on se još nije vinuo do shvaćanja prave vrijednosti sustavnoga iskustvenog provjeravanja znanstvenih izjava i, dakako, nema stvarnog uvida u eksperimentalnu metodu.

U odnosu na hipokratsku medicinu glavna je Muzijeva prednost u tomu što je usvojio anatomske, tj. strukturalne, tumačenje fizioloških i patoloških pojava. On spominje s pohvalom i oduševljenjem neke svoje suvremenike koji su se istakli anatomske istraživanjima. Na tom su mu području glavni uzori njegov bolonjski učitelj Berengario da Carpi, mletački prijatelj »*excellētissimus Massa*« (anatom Nicolò Massa 1485—1569.) i, naravno, »*peritissimus atque praeclarissimus Vessalius*« (padovanski profesor Andreas Vesalius, 1514—1564.). Očito je da Muzi dobro poznaje Vezalovo temeljno djelo, iako je ono jedva četiri godine starije od njegova! Dobrom je liječniku nužno — piše Muzi (f. 5^v) — poznavati anatomske građu i funkcije svih dijelova tijela. On se također vrlo pohvalno izjašnjava o novim spoznajama na području farmakoterapije.

Muzi komentira Hipokratov aforizam II 48 donoseći ga u ovom latinskom prijevodu: »*In omni corporis motu ubi labor coeperit, quies statim lassitudine aufert*« (U svakom gibanju tijela pri kojem se javlja umor, mirovanje odmah otklanja nelagodnost). Nije jasno — veli Muzi — da li ovdje *labor* doista

znači *umor*, kako se to obično prevodi, ili bi bilo bolje da se taj izraz u tom kontekstu shvati kao *bol*. U vezi s tim problemom naš autor donosi zanimljivu anegdotu iz vlastita života. Pošto je — piše Muzi — mletačka vojska razbijena na bojnopolju kod Cremona, studentska je mladež napustila Padovu, jer je sveučilište prestalo raditi, pa se i on preselio u Bolognu da tamo privede kraju već započeti studij medicine. U Bologni je stanovao zajedno s još dva studenta, od kojih je jedan polazio filozofski fakultet, dok je drugi studirao pravne znanosti. Muzi je često ulazio u sobu pravnik i jednom je, prelistavajući njegove knjige, slučajno naišao na mjesto gdje je bio govor o sijenu. U objašnjenju je pisalo da je sijeno suha trava. Muziju je to bilo smiješno i narugao se objašnjenju smatrajući da je ono izlišno. Ali kad se na večer istog dana opet poveo razgovor o tomu, pravnik je naveo primjer Hipokrata, čiji se aforizmi poštuju kao proročanstva, iako se među njima nalazi i izreka da »u svakom gibanju tijela pri kojem se javlja umor, mirovanje odmah pruža olakšanje«. Pa to, rekao je ljutito pravnik, znaju ne samo učeni ljudi nego i ženice, djeca, pa čak i životinje. Muzi, koji je tada bio tek na početku svojega medicinskog studija, morao je nakon te izjave ušutjeti. Navedeni aforizam učinio mu se doista smiješnim i on se poslije toga uvijek čudio zašto ga Galen nije proglasio podmetnutim ili zašto mu barem nije pripisao neki smisao dostojan velikog Hipokrata.²⁸

Iz tog se odlomka saznaje, dakle, da je Muzi započeo svoj studentski život u Padovi i da ga je zbog ratnih nedaća mletačke države nastavio u Bologni. Podaci o porazu mletačkih četa i zatvaranju padovanskog sveučilišta omogućuju točno datiranje

²⁸ »Dissipato apud agrum Cremonensem Venetorum exercitu, studioisque iuvenes omnes ferè urbem Patauium studio desolatam desseruissent, ego quoque ut studiorum meorum inceptos labores ad optatum finem redigerem, me statim Bononiam contuli, ibique una cum duobus alijs scholasticis domum conduxì, quorum unus philosophiae, legibus alter operam nauabat. Huius (ut fit) cubiculum saepius ingrediebar. Accidit autem fortuito, ut dum quadam die eius uolumina reuoluo, ad manum locus libri unius uenerit, in quo de Foeno mentio erat. Vbi in ordinarijs glossis ita scriptum inueni: Foenum, id est herba sicca. Tunc coepi ridere, ac glossam illam deridere, dicens: O quam admirabilis interpretatio. Aegre ferebat illi summopere. Vespere autem cum domum reuersi essemus, illi iterum illudo: tunc me suspiciens, ait: Quid de tuo Hippocrate enarrabis? cuius Aphorismos non secus ac oracula ueneramini: illum tamen non puduit dicere: In omni corporis motu ubi labor coeperit, quies statim lassitudinem aufert. Quod non a uiris solum, sed et a mulierculis, et pueris, quinimo (iracunde dicebat) et a brutis agnoscitur. Ego qui paulo ante medicinae initiatus eram, haec audiens obmutui: res etenim mihi ab eo proponi ridicula uidebatur: fateorque ingenue me postmodum semper admiratum, quod Galenus Aphorismum hunc spurium esse non dixerit, aut ei sensum aliquem Hippocrate dignum non tradiderit«. — Donatus a Mutiis, *Op. cit.*, f. 10^v—11^r.

Muzijeva odlaska u Bolognu. Kambrajska liga dovela je do rata u toku kojeg su se 1509. sukobile, kod mjesta Agnadello u dolini Cremona, francuske i mletačke čete. Pobijedila je francuska vojska koju su vodili Luj XII. i maršal Gian Giacomo Trivulzio. Pobjedom je bila konačno zaustavljena kopnena ekspanzija Venecije. Na padovanskom se sveučilištu nije održavala nastava od 1509. do 1517.

Muzi se posebice osvrnuo i na hipokratski aforizam IV 79 u kojem se tvrdi da pijesak u mokraći ukazuje na prisutnost kamenaca u mokraćnom mjehuru. Galen se odnosi kritički prema tom hipokratskom tekstu, jer pijesak u mokraći može potjecati i od kamenaca u bubregu.²⁹ Muzijev sugovornik Oppizzoni veli da niz godina primjećuje u svojoj mokraći povremenu prisutnost crvenkasto-smeđeg pijeska, što se dešava bez bolova u leđima, donjem trbuhu ili preponama, bez svrbeži u penisu i smetnja u mokrenju, dakle bez najmanjeg znaka prisutnosti kamenaca u bubregu ili mjehuru. Muzi to potvrđuje opažanjem na samom sebi. On zaključuje da u sporu između Hipokrata i Galena ni jedna strana nema potpuno pravo: pijesak se može naći u mokraći i bez istovremene prisutnosti konkretnata u bilo kojem mokraćnom organu. Muzi ističe da je takvo mokrenje s talogom pijeska i kamenčića bez ostalih simptoma kalkuloze vidio često u Veneciji i, posebice, u Dubrovniku »gdje je kroz devet godina osamljen vršio liječničku praksu«. Taj je, naime, grad — piše Muzi — više od svih ostalih, koje on poznaje po vlastitom iskustvu, štetan u pogledu stvaranja bubrežnih kamenaca i mokraćnog pijeska.³⁰ S gledišta moderne medicine Muzi ima pravo: pojava pijeska u mokraći nije siguran klinički znak litijaze. Posebice je točno njegovo opažanje da crvenkasto-smeđi talog, tzv. sedimentum lateritium, ne mora biti ni u kakvoj vezi s kamencima.

Muzijevo opažanje o učestalosti bubrežnih kamenaca u Dubrovniku posve je u skladu s onim što tvrde i drugi renesansni medicinski pisci, napose Amatus Lusitanus i Benedetto Vettori.³¹

²⁹ Vidi citirano Muzijevo djelo, f. 15r—17r. Radi se zapravo o polemici unutar hipokratske zbirke, jer je ono što se tvrdi u aforizmu IV 79, kritizirao već i hipokratski autor rasprave o unutrašnjim oboljenjima (*Aff. int.* 14). O tom posebice M. D. Grmek i R. Wittern, »Die Krankheit des attischen Strategen Nikias und die Nierenleiden im Corpus Hippocraticum«, *Archives Intern. d'Histoire des Sciences*, 26, 1977, str. 3—32.

³⁰ »Ego me Hercules quoque Venetijs, necnon Ragusij etiam, ubi per nouennium solus ferè medicam artem exercui, hoc idem saepissime perspexi: multo tamen (quam hic) Ragusij pluries. Est enim ea ciuitas (prae caeteris quas usquam viderim) renum calculo, ac harenularum generatione maxime obnoxia«. — Donatus a Mutiis, *Op. cit.*, f. 15v.

³¹ Vidi L. Glesinger, »Podagra i litijaza u starom Dubrovniku«, *Liječnički vjesnik*, 76, 1954, str. 142—152.

To odgovara i opažanjima liječnika iz prošlog stoljeća o izvanrednoj proširenosti litijaze u srednjoj i južnoj Dalmaciji.

Među bolestima koje su odavno endemijski proširene na našoj obali važno mjesto zauzima ehinokokoza. Ehinokokne ciste u jetri bile su poznate već liječnicima u antičkoj Grčkoj. Vjerojatno se u hipokratskom aforizmu VII 55 opisuje ruptura takve ciste: »Onima u kojih se jetra puna vode probiju u epiploon, trbuh se napuni vodom i oni umiru«. Iz Galenova komentara proizlazi da potkraj staroga vijeka liječnici nisu više razumjeli pravo značenje tog aforizma. Muzi se ne slaže s uobičajenim prijevodom prve rečenice (cista se probija na trbušnu maramicu, a ne u nju), predbacuje Galenu nepoznavanje anatomije utrobnih organa i veli da je vidio slučaj izlječenja te bolesti nakon incizije.³²

Treba naglasiti da je Haller u XVIII. stoljeću ukazao na važnost toga Muzijeva kliničkog opažanja i da su Littré i Daremberg u XIX. stoljeću došli nezavisno od Muzija do iste interpretacije navedenoga Hipokratova aforizma.

Muzi je bio pristaša obilnoga terapijskog puštanja krvi. U svojoj knjizi savjetuje mladim liječnicima da bolesniku s kužnom vrućicom puste iz vene jednu libru krvi, a ponekad i do libre i pol (oko pola litre!), pa i više, ali uz uvjet da istovremeno drugim sredstvima ojačaju bolesni organizam. Kao primjer Muzi navodi što se dogodilo njemu samome u Dubrovniku, a to su vidjeli i saznali svi Dubrovčani i o čemu mogu svjedočiti njegova služinčad. Bilo je to u vrijeme kad je u Dubrovniku već počela harati kuga, ali se još nije sigurno znalo o kakvom se zlu radi. Muzija su pozvali da liječi kćer nekog plemića za koju su rekli da pati od neznatne groznice. Došao je do nje, sjeo uz njenu postelju, opipao bilo i pogledao jezik i mokraću. Prilično se dugo zadržao uz tu bolesnicu, kad su se odjednom, upravo pred njegovim očima, pojavila dva kužna bubona, užasna izgleda. Muzi je ustuknuo, propisao na brzinu neke nevažne terapijske mjere i, uvjeren da djevojka više ne može izbjeći smrti, vratio se u svoj dom. Ubrzo zatim osjetio je vrućicu, počela ga je mučiti glavobolja i opazio je otekline na desnom bedru i pod pazuhom. Uzalud je zvao prikladnog stručnjaka da mu pusti krv: nitko nije htio doći do njega, jer je u međuvremenu umrla njegova bolesnica i u gradu se pročulo da je tomu uzrok kuga. Muzi je, naime, u želji da se drugi zaštite, objavio odmah tu svoju dijagnozu. Našao se ipak netko, nestručnjak, da mu pruži kirurški nož i Muzi si je sam, služeći se lijevom rukom, pustio skoro dvije libre krvi (jednu uncu manje od dvije litre, tj. nešto više od 6 decilitara) iz tzv. hepatalne vene (to je jedna od vena na desnoj ruci). Ne

³² Donatus a Mutiis, *Op. cit.*, f. 26^r—29^v.

treba se čuditi, veli Muzi, toj smionosti: on je znao da je u onim mladenačkim danima imao obilje krvi.³³

Muzijevi su navodi dragocjeni za povijest naše epidemiologije, jer dopunjavaju podatke kroničara Ranjine i Razzija. Iz Muzijeve se knjige saznaje kako je postavljena dijagnoza prvog slučaja upravo one kužne bolesti koja je po svojim posljedicama bila jedna od najstrašnijih u cijeloj povijesti Dubrovačke Republike. Senat je raspravljao o tom prvom slučaju 6. prosinca 1526. Kroničari su zabilježili da je zbog unošenja kuge iz Ankone u Dubrovnik osuđen neki krojač Andrija koji je za kaznu »vezan za kola i vučen po gradu, zatim štipan užarenim kliještima sve dok nije izdahnuo«. Očito da taj nesretnik nije prenio kugu tako što je sam od nje obolio, nego su ga valjda optužili da je donio u Dubrovnik zaraženu robu. Muzi ne spominje epizodu s tom okrutnom osudom, ali se njegovo svjedočanstvo ne protivi navodima kroničara. U Dubrovniku se doista vrlo brzo proširio upravo paničan strah od kužne bolesti, tako da su se već 8. prosinca, svega dva dana nakon prvoga javnog raspravljanja o kugi, morali prisilno odrediti stražari da čuvaju grad. Unatoč oštrim obrambenim mjerama i bijegu stanovništva iz Dubrovnika, umrlo je — po podacima spomenutih kroničara — oko 20.000 ljudi (od toga 164 pripadnika plemićkih obitelji, među njima i pjesnik Šiško Menčetić). Pomor je dostigao vrhunac u veljači i ožujku 1527; epidemija je zatim postepeno jenjala i konačno se ugasila u studenom te godine.³⁴

³³ »Qua de re iuniores (ut filios monitos uelim, ut in hac praesertim febre sanguinis libram, et cum dimidia quandoque, atque etiam intrepide mittant, seruata interea corporis, uiriumque, ac rerum aliarum ratione. Hic nunc exemplum a me ipso natum non incongruum fuerit referre, de quo quidem Ragusinorum universa ciuitas testimonium exhibebit. Cui praeterea et domestici mei omnes (deo iuuante) adhuc superstites, attestari possunt. Cum namque Ragusium peste coepisset uexari, neque tamen adhuc mali ceritudo haberetur: uocatus sum ad nobilem quandam puellam curandam, quam febre paucula detineri dicebant. Adiuui, assedi, pulsum tetigi, linguam inspexi, et lotium: neque illic non parum temporis commorante, ecce duos ostendunt carbunculos horrendos satis. Paucula quedam cum ordinassem (puellam namque prope morientem uidebam) recessi, domum reuertor. Ecce paulo post me calefieri sentio, capitis dolore urgeri, non sine dextri femoris atque sub ala tumore. Ministrum ad sanguinem mittendum aduoco: nullus, qui ad me accedere uelit inuenitur, eo quod puella iam e uita decesserat. Adde quod me authore, ut alij sibi cauerent, fama totam urbem repleuerat, eam peste obijisse. Quidam mihi tamen lanceolam tradidit, manuque sinistra duas sanguinis libras (uncia una minus) a uena iecoris emisi. Nec mireris me sicut ausum fuisse: nosti scio cum iunior essem quanto sanguine abundauerim«. — Donatus a Mutiis, *Op. cit.*, f. 29v—30r.

³⁴ S. Razzi, *Storia di Raugia*, izd. priredio J. Gelčić, Dubrovnik, 1903, str. 121—122; N. Ragnina, *Annales Ragusini*, izd. priredio N. Nodilo, Zagreb, 1883. Vidi R. Jeremić i J. Tadić, *Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika*, Beograd, Centralni higijenski zavod, 1938, knj. I, str. 92—98. Arhivski podaci su u suprotnosti s Razzijevim navodom da je pomor trajao 20 mjeseci.

Muzijevi autobiografski podaci nisu bili dosad iskorišteni u našoj medicinskoj historiografiji, iako su vrlo važni, jer — za razliku od mutnih i neodređenih opisa kliničke slike koji se susreću u djelima dubrovačkih ljetopisaca i u arhivskim dokumentima — omogućuju dijagnozu bubonskog oblika kuge u užem smislu riječi. Muzijev sažeti opis događaja dovoljan je da se utvrdi postojanje infekcije bakterijom *Yersinia pestis* i, što je posebice važno s gledišta opće povijesti epidemiologije, da se pretpostavi, u slučaju prijenosa bolesti s mlade vlastelinke na savjesnog i neopreznog doktora, uloga obične humane buhe (a ne, kao u većini kužnih epidemija, štakorske buhe roda *Xenopsylla*). Po svojim epidemiološkim osobitostima dubrovačka je kuga iz 1526/27. vrlo slična znamenitoj mletačkoj kugi iz 1575/77. za koju je E. Rodenwaldt pretpostavio primarnu ulogu humane buhe kao vektora bakterijske infekcije.³⁵ Muzijev prikaz vlastitoga oboljenja govori u prilog Rodenwaldtove pretpostavke.³⁶

Muzi je vrlo impresivno opisao paniku koja je zavládala u gradu pošto se pročula vijest o kugi. Nijedan se kirurg ili brijač nije htio odazvati pozivu da Muziju pusti krv iz žile na ruci. Danas znamo da je takva terapija kuge iluzorna, ali Muzi je bio uvjeren da samo svojem odlučnom krvavom zahvatu treba zahvaliti što je preživio zarazu.

Iz drugih se odlomaka Muzijeve knjige vidi da je bio oduševljeni pristaša izdašnog puštanja krvi u svim groznicama. Posebice je tako liječio »pleuritis« (taj naziv je u ono vrijeme obuhvaćao kako neke oblike akutnog pleuritisa u modernom smislu, tako i određene druge bolesti, u prvom redu neke relativno česte kliničke oblike, bronhopneumonije). Muzi veli da je pomoću nesmiljene venesekcije izliječio od »pleuritisa« uglednoga dubrovačkog plemića Nikolu Bunića³⁷ i emfatički savjetuje mladim liječnicima da ne ustuknu pred tim energičkim postupkom: »Audete igitur iuvenes, audete inquam, copiosus in hoc morbo sanguinem mittere« (cit. dj., f. 30v).

Suvremeni se čitatelj ne može oteti dojmu da treba sažaljivati poneke od tih jadnih dubrovačkih pacijenata, izvrgnutih ne samo bolesti nego i opasnoj terapiji, koju će — jedno stoljeće kasnije — tako vješto žigosati Molièreova satira. Ali nisu svi dubrovački liječnici postupali poput Muzija, iako su njegove in-

³⁵ E. Rodenwaldt, *Pest in Venedig 1575—1577. Ein Beitrag zur Frage der Infektkette bei den Pestepidemien West-Europas*, Heidelberg, Springer Verlag, 1953.

³⁶ O novim gledištima na infekcijski lanac u povijesnim epidemijama kuge vidi M. D. Grmek, »Metodi nuovi nello studio delle malattie antiche«, *Annuario della Enciclopedia della Scienza e della Tecnica* 75, Milano, Mondadori, 1975, str. 71—84.

³⁷ »...nobilis quidam Ragusinus, Nicolaus de Bona, hoc morbo (i. e. pleuritide) detentus...« — Donatus a Mutiis, *Op. cit.*, f. 30v.

dikacije venesekcije bile posve u skladu sa stajalištem većine službenih predstavnika školske medicine. Umjerenije i razumnije postupke preporučavao je na primjer Mariano Santo (1488—1577.) iz Barlette, znameniti talijanski kirurg i reformator litotomije, koji je živio i radio u Dubrovniku u isto vrijeme kada i Muzi. U osobnoj netrpeljivosti između ta dva liječnika zrcali se u velikoj mjeri ideološki sukob i socijalna razlika između fizika kao zastupnika knjiške učenosti i kirurga kao predstavnika manualne vještine.

Mariano Santo, koji je 1522. objavio svoju novu metodu operacije mokraćnih kamenaca, došao je u Dubrovnik najvjerojatnije 1527. Doveo ga je ovamo dubrovački nadbiskup Filip Trivulzio, koji se za vrijeme epidemije kuge sklonio u Italiju i na povratku, u prolazu kroz Milano, uzeo u svoju službu toga kirurga, koji je već tada bio glasovit zbog svojeg znanja i vještine. Mariano Santo je boravio u Dubrovniku sve do 1532. U svojim se djelima osvrnuo i na neke slučajeve iz dubrovačke prakse.³⁸

Santo je prilično žestoko napao tadašnje dubrovačke fizike. Iako ne navodi imena (u Dubrovačkoj Republici su tada boravila tri liječnika-fizika), očito je da se njegova kritika odnosi djelomično, a možda i pretežno, upravo na Donata Muzija. Na njega se valjda okomljuje zbog pretjeranog puštanja krvi koje je propisao ranjenom dominikancu Marinu Bondiću.³⁹ Prigovor Marina Santa da dubrovački fizici ne poznaju astrologiju doista se slaže s onim što se zna o Muziju, ali se, dakako, nije radilo o neznanju nego o načelnom stavu protiv te pseudoznanosti.

Glesinger se pita da li je Santova kritika dubrovačkih kolega bila opravdana; iako mu nije bilo poznato gotovo ništa o njihovu konkretnom liječničkom radu, posrednim putem zaključuje da se radi o pretjerivanju i klevetama.⁴⁰ Podaci iz Muzijeve knjige potvrđuju to Glesingerovo mišljenje. Na Muzija se ne mogu primijeniti Santova spočitavanja da su dubrovački fizici onoga vremena bili napuhane neznalice i da su pogrešno tumačili stare autore te sofizmima izvraćali istinu.

³⁸ Vidi L. Glesinger, »Iz dubrovačkih dana talijanskog kirurga Mariana Santa (1527—1532)«, *Rasprave i građa za povijest nauka*, knj. III, 1969, str. 121—152, i N. Carević, »Tätigkeit des Chirurgen Mariano Santo zur Zeit der Verwahrung der Gebeine des ersten ungarischen Königs Stephan in Dubrovnik«, *Acta Congressus Internationalis XXIV Historiae Artis Medicinae*, Budapest, 1976, knj. I, str. 491—494. Nove biografske podatke o Marianu Santu (napose o razdoblju nakon dubrovačke epizode i godini smrti) donosi G. Sacino, »Ancora sulla data di nascita e di morte di Mariano Santo di Barletta«, *Medicina nei secoli*, 6, 1969, str. 26—39.

³⁹ O tom vidi Marianus Sanctus, *Ad communem medicorum chirurgicorum usum commentaria in Avicennae textum*, Venetiis, apud Iuntas, 1543.

⁴⁰ L. Glesinger, *Cit. dj.*, str. 141.

Osnovna značajka Muzijeva djela nije nategnuto i svojevoljno tumačenje Hipokrata i Galena, nego opravdano ukazivanje na neke nedostatke njihovih tekstova. Taj reformistički pothvat, suviše umjeren i oprezan da bismo ga mogli smatrati prevratničkim, bio je već u tolikoj mjeri neuobičajen da je izazvao ljutnju konzervativnih liječničkih krugova.

Protiv Muzija je ustao, kao branitelj tradicije, Giovanni Francesco Bocalini (umro 1572), liječnik u gradiću Asola i glasnogovornik jedne reakcionarne kulturno-znanstvene koterije sa sjedištem u Bresciji i ograncima na mletačkom području.⁴¹

Iz Bocalinijeva žučljiva pera potječe knjiga: *Apologia aduersus aliquot Donati Mutii, in Hippocratem et Galenum conuitia, Ioanne Francisco Bochalino, Asulano medico auctore. Ac ejusdem de secanda vena in pregnantibus, epistola. Brixiae, apud Ludovicum Britannicum, 1549, format mala osmina, 49 nenumeriranih listova.*

Poslužio sam se primjercima te knjige koji se nalaze u Sveučilišnoj biblioteci u Padovi i u Nacionalnoj biblioteci u Parizu.

Djelo je posvećeno mletačkom patriciju Antoniju Amuleju. U uvodnim riječima Bocalini naglašava da je poštivanje autoriteta jedna od glavnih vrlina i da Donato Muzi piše na arogantan i nedopustiv način: upravo je skandalozno da se on smatra pametnijim od Hipokrata i Galena. Za Bocalinija je neka vrsta znanstvenog svetogrđa što se Muzi usudio tvrditi da je našao četrnaest pogrešaka ili zabluda u tako nepovredljivim djelima kao što su Hipokratovi *Aforizmi* i njihov klasični Galenov komentar. Bocalini citira vrlo opširno pojedine Muzijeve tvrdnje, ali samo zato da bi ih pobijao i izvrgao ruglu. Sa sofistickim nadmudrivanjem tumače se antički autoritativni tekstovi na način koji omogućuje da se formalno usklade s opažanjima u medicinskoj praksi. Bocaliniju nije stalo do napretka medicinske znanosti, nego samo do spašavanja ustaljene školske medicine.

Muzijev je način argumentiranja sigurno mnogo suvremeniji od Bocalinijeva. Vidi se da u pojedinim konkretnim primjerima Muzi opravdano ispravlja antičko medicinsko iskustvo. U njegovu *Dijalogu* ima originalnih misli i dobrih kliničkih podataka. Začuduje zašto je to djelo naišlo na slab odjek u povijesno-medicinskoj literaturi. Većina medicinskih autora XVI. stoljeća zanemaruje Muzijevu knjigu. Na nju se ne osvrću ni Gesner ni drugi prirodnoznanstveni i medicinski bibliografi XVI. i XVII. stoljeća. Jedini dobar prikaz našao sam u znamenitoj Hallerovoj biblio-

⁴¹ Vidi *Biographie médicale*, Paris, Panckoucke, 1820, sv. II, str. 296. Bocalini je bio liječnik u Asoli, a ne u Ascoliju, kako se pogrešno navodi u biografskim leksikonima.

grafiji praktične medicine. Haller je jedan od rijetkih liječnika koji je doista detaljno pročitao Muzijev *Dijalog* i izvukao iz njega, kako neke biografske podatke, tako i glavne medicinske novosti i osobitosti.⁴²

Pismo o osobinama terpentinske smole

Ljubić tvrdi u svojem biografskom rječniku znamenitih Dalmatinaca da je Muzi objavio još jedno djelo: epistolu o osobinama terpentinske smole. Citirao sam taj Ljubićev navod u mojoj *Hrvatskoj medicinskoj bibliografiji*.⁴³ Tada je promaklo mojoj pažnji da je u Eloyevu rječniku iz 1755. navedeno da je Muzijeva *Epistola* («une lettre fort savante») tiskana u Lyonu 1534. U novom izdanju toga rječnika podaci o toj publikaciji su dopunjeni na način koji ne dopušta sumnju o tomu da djelo doista postoji i da ga je autor dopune imao u rukama.⁴⁴

Naglašavam tu činjenicu zato što sam bio počeo sumnjati u postojanje druge Muzijeve (po kronološkom slijedu zapravo prve) publikacije. Naime, dvadeset sam godina uzaludno tražio to djelo u različitim javnim i privatnim knjižnicama. Sve čvršće sam vjerovao da se ne može raditi o samostalnoj knjizi: *Epistola* je, mislio sam, ili rukopis ili, još vjerojatnije, dodatak u knjizi nekoga drugog autora, uklopljen tako da ne dolazi do izražaja u standardnim bibliografskim karticama svjetskih knjižnica.

Sretan je slučaj potvrdio moju posljednju postavku: prelistavajući knjige iz ostavštine francuskog povjesničara medicine Charlesa Daremberga (koje se čuvaju u Medicinskoj akademiji u Parizu) našao sam Muzijevo pismo o terpentinskoj smoli, objavljeno kao prilog u jednoj vrlo rijetkoj knjizi liječnika i polihistora Symphoriena Champiera:

Gallicvm / Pentapharmacvm / Rhabarbaro, Agarico, Manna, Terebinthina, et Sene Gallicis constans. / Symphoriano Campegio ... auctore. Lugduni, excudebant Melchior & Gaspar Trechsel fratres, M. D. XXXIII, 80 paginiranih stranica, format 10×15 cm.

⁴² »Donatus a Mutiis. Senex scripsit, nam anno 1509 Patauium reliquit, saeviente bello Cameracensi, et aliquamdiu Ragusii medicinam fecit. Ipse saepe fulvas arenulas minxit, nulla cum calculi suspitione. Sanasse se, cui in hernia intestinum ruptum fuerat. Hepar undique scirrhosum aqua plenum se vidisse, quae inciso viscere manaverit. In pleuritide peccari, quod sanguis nimis parce mittatur. Ideo fe eum morbum feliciter curare, quod et tempestive sanguinem mittat, et quantum satis«. — A. von Haller, *Bibliotheca medicinae practicae*, Basel & Bern, 1777, sv. II, str. 81.

⁴³ M. D. Grmek, *Hrvatska medicinska bibliografija*, Zagreb, JAZU, 1955, dio I, sv. I, str. 120, br. 498.

⁴⁴ N. F. J. Eloy, *Dictionnaire historique de la médecine ancienne et moderne; nouvelle édition révisée*, Mons, Hoyois, 1778s sv. III, str. 364.

Symphorien Champier (1472—1538) je čudnovata osoba, osebujni predstavnik francuskoga medicinskog humanizma.⁴⁵ Studirao je medicinu u Parizu i Montpellieru, a inače je gotovo cijelo njegovo životno djelo vezano uz Lyon, gdje je radio kao liječnik i istaknuti mjesni političar. Spomenimo usput da je kao tjelesni liječnik vojvode od Lorraine sudjelovao 1509. u bitkama u Italiji, dakle u zbivanjima koja su izazvala zatvaranje sveučilišta u Padovi i o kojima se već govorilo u Muzijevoj biografiji. Champier je napisao velik broj knjiga iz različitih područja i dijelom sumnjive vrijednosti. Erudicija mu je bila veća od kritičnosti. Haller ga izvrsno karakterizira kao »non indoctus homo, polygraphus et collector, semibarbarus tamen«.

Champier je nastojao očistiti grčke medicinske tekstove od arabističkih iskrivljivanja. Jedno od najpoznatijih njegovih djela je *Rosa Gallica* (Nancy, 1512). Već naslov toga djela ukazuje na Champierov nacionalistički stav. U ono je vrijeme bilo dosta rijetko da znanstvenici naglašavaju svoje domoljublje na tako izrazit način i toliko koliko je to činio Champier. Jedna od njegovih ideja-vodilja bila je da na tlu Francuske rastu sve ljekovite biljke koje su potrebne bolesnom Francuzu!

Champierov pretjerani nacionalni ponos dolazi posebice do izražaja upravo u navedenoj knjizi *Gallicum Pentapharmacum*. U njoj se raspravlja o pet biljnih lijekova koji su tradicionalno, već po pridjevku uz ime droge, vezani za Francusku, tj. za koje se smatra da najbolje vrste potječu iz te zemlje.

Za ovu je temu posebno značajno treće poglavlje, koje je posvećeno »galskom i alobroškom terpentinu«.⁴⁶

Nazivom *terpentin* označuju se smolne izlučevine različitoga crnogoričnog drveća. Pravi medicinski terpentin, u užem smislu riječi, u prvom je redu smola koja se dobiva zarezivanjem biljke *Pistacia Terebinthus* L., zimzelenog drveta iz porodice vonjača (Anacardiaceae). Ta je biljka proširena u svim mediteranskim zemljama. O medicinskim osobinama terpentina pisali su posebice Dioskurid, Teofrast i Galen. Po njihovim se navodima najbolji

⁴⁵ Vidi posebice W. Mönch, »Der Arzt Symphorien Champier und seine geistesgeschichtliche Bedeutung für Frankreichs Frührenaissance«, *Fortschritte der Medizin*, sv. 51, 1933, str. 911—916; B. P. Copenhaver, *Symphorien Champier and the reception of the occultist tradition of Renaissance France*, Ph. D. thesis, Lawrence, Univ. of Kansas, 1970. O samom Champieru, i o općem kulturno-povijesnom okviru njegova rada, vidi P. Delaunay i M. D. Grmek, »L'art de guérir (au XVIe siècle)«, u R. Taton, *Histoire générale des sciences*, 2. izd., Paris, P. U. F., 1969, sv. II, str. 155—167.

⁴⁶ »Liber III. De Terebinthina Gallica et Allobrogica«. — S. Campegius, *Gallicum Pentapharmacum*, 1534, str. 34. — Alobrožani su keltsko pleme koje je nastavalo narbonsku Galiju. Pridjevka kojim se služi Champier označuju jugoistočni dio Francuske, oko gradova Grenoble i Vienne.

terpentin u antičko doba dobivao iz Arabije, ali su bile cijenjene vrste koje su se priređivale u Indiji, Siriji, Libiji i nekim dije-
lovima Grčke.

Champier opisuje brojne medicinske indikacije te droge, osla-
njajući se na klasičnu tradiciju, posebice na Dioskurida i Galena,
ali i na mišljenja nekih »modernih« autora (Manardo, Cermisoni
i dr.). On naglašava da je pravi terpentin samo smola koja se
dobiva iz genuinog drveta *Terebinthina* i da, u njegovo vrijeme,
postoje barem tri različite vrste: makedonski, sirijski i alobroški
terpentin. Najbolji alobroški terpentin dobiva se iz specijalnog
drveća koje raste u okolici Briançona, dakle u francuskim Alpa-
ma. Champier je pribavio tu biljnu drogu iz Trojade, Makedonije
i Damaska. Usporedio je boje, mirise, okuse i posebice ljekovite
osobine različitih uzoraka, pa je tako došao do zaključka da
razlike među njima nisu velike, ali da je alobroška vrsta ipak
bolja od svih ostalih. Taj se zaključak mogao i očekivati s ob-
zirom na autorove domoljubive predrasude i krajnje subjektivnu
metodu ocjenjivanja terapijske djelotvornosti.

Dubrovački je nadbiskup Filip Trivulzio dočuo da se u Dal-
maciji preporuča peroralna primjena terpentinske smole kao lijek
protiv reumatičnih tegoba. On je o tomu pisao svom bratu Pom-
poniju Trivulziju, guverneru Lyona, koji je bolovao od artritisa.
Pomponije je na tu obavijest reagirao suzdržljivo i kritički, ali je
ipak zatražio od Filipa potanje podatke i uzorak droge. Filip
Trivulzio se tada obratio dubrovačkom fiziku Muziju tražeći od
njega da mu pismeno saopći što misli o navedenoj indikaciji
terpentinske smole i da mu pribavi određenu količinu visoko-
kvalitetne droge. Na taj je zahtjev Donato Muzi odgovorio opšir-
nom konzultacijom koju je dubrovački nadbiskup prosljedio
bratu u Lyon. Pomponije Trivulzio je dao Muzijevo pismo Cham-
pieru, koji ga je — zajedno sa svojim odgovorom — objavio u
dodatku djela *Gallicum Pentapharmacum*.

Na stranicama od 65. do 68. te knjige nalazi se pismo s ovim
naslovom: *Donati / a Mutis medici / Ragusini epistola de Tere-
binthinae / Resinae facultatibus, ad R. in Chri- / sto patrem do-
minum D. Philippum Triultium Ar- / chiepiscopum Ragusinum
dignissi- / mum*.

Muzijevo pismo je datirano u Dubrovniku 26. travnja 1534.

Milanska patricijska obitelj Trivulzio postala je u XVI. sto-
ljeću vrlo utjecajna u Evropi, jer je bila jedan od glavnih tali-
janskih oslonaca francuske ekspanzije. Gian Giacomo Trivulzio je
postao maršalom Francuske, a njegov je nećak Teodor dobio
— za pomoć koju je pružio francuskom kralju u ratovima u
Italiji — položaj guvernera Milana, a zatim Genove. Pomponiju
Trivulziju je pripala dužnost guvernera Lyona, a njegov je brat
Filip postigao, pritiskom francuskog kralja na papu, čast dubro-

vačkog nadbiskupa. Iako Filip Trivulzio, koji je došao u Dubrovnik koncem 1522, nije imao nikakvu službenu diplomatsku dužnost, nego je hinio neutralnog prelata, a poznato je da je u vrijeme boravka na našem području zapravo bio glavni agent francuske politike na Balkanu. Preko njega je išlo sve dopisivanje između francuske kraljevske administracije i njenih predstavnika u Turskoj. Filip Trivulzio je obavještavao brata o različitim političkim i kulturnim događajima, a usput mu je slao i podatke medicinske prirode, posebice o lijekovima koji su se pribavljali iz krajeva pod turskom vlašću. O Filipovu zanimanju za medicinu svjedoči i činjenica da je doveo u Dubrovnik kirurga Mariana Santa, stručnjaka izuzetne vrijednosti.⁴⁷

Potkraj 1533. i početkom 1534, tj. u vrijeme ankete o terpentinu, Santo nije više bio u Trivulzijevoj službi. Dubrovački je nadbiskup tada povjeravao brigu za svoje zdravlje državnom fiziku Muziju, što je još jedan dokaz za neosnovanost Santovih kleveta ili barem za njihovu neuvjerljivost u očima najuglednijih dubrovačkih pacijenata.

U pismu dubrovačkom nadbiskupu Donato Muzi veli da se često čudio činjenici da se u liječnikâ uobičajila upotreba nekih lijekova za koje u vlastitom iskustvu nije nikad vidio da stvarno pomažu. Valjda su ih — piše Muzi — primjenjivali u času dok je bolest već po prirodi išla prema ozdravljenju, koje se zatim pripisalo djelovanju lijeka. Kao primjer takvoga problematičnog lijeka Muzi spominje ulje zelene gušterice, koje se upravo u ono vrijeme, tj. početkom 1534, upotrebljavalo u Dubrovniku za liječenje »epidemijskog pleuritisa«. Autor smatra da je taj lijek uveliko štetio onima koji su se zadovoljili samo njegovom primjenom i stoga propustili puštanje krvi i upotrebu drugih, prikladnijih medikamenata.⁴⁸

Među lijekove sumnjive vrijednosti Muzi ubraja i terpen-

⁴⁷ O ličnosti i političkom značenju dubrovačkog nadbiskupa Trivulzija donosi vrijedne podatke M. Deanović, *Anciens contacts entre la France et Raguse*, Zagreb, Institut français, 1950. O Trivulzijevoj ulozi u povijesti naše medicine, vidi posebice raspravu L. Glesingera koja je citirana u vezi s radom Mariana Santa u Dubrovniku.

⁴⁸ »Miratus sum saepius atque saepius, R. pater, quid in caussa fuerit ut plurima medicamina in usum uenerint apud pristinos medicos, quae ego nunquam aegris contulisse uiderim, nisi interdum forte casu quopiam quo illi a natura sanitati restituti debuerunt, eo temporis illa fuerint administrata, atque ita conferre credita, et sic in usum recepta. Quale ut caetera omittam illud est quod in hoc epidemialis huius pleuritidis tempore administratur, oleum scilicet uiridis lacertae, non sine maximo eorum discrimine ac damno qui hoc solo contenti medicamine, sanguinis missionem, remedium certe in hoc morbo summe necessarium, reliquaue opportuna medicamenta spernunt«. — Donatus a Mutiis, *Epistula de terebinthinae resinae facultatibus*, in S. Campegius, *Callicum Pentapharmacum*, Lugduni, 1534, p. 65—66.

tinsku smolu. On se posebice osvrće na mišljenje nekih liječnika novijeg vremena prema kojemu bi interna primjena te smole bila najbolje sredstvo protiv artritisa. U tom je pogledu skeptični stav Filipova brata, po Muzijevu uvjerenju, bio potpuno opravdan. Od starih autora, latinskih, grčkih i arapskih, nijedan ne navodi tu indikaciju terpentina, a od novijih liječnika nijedan nema dovoljnog iskustva s tom terapijom. Muzi veli da je doista čudno što se taj lijek sada toliko hvali. Oni koji se pozivaju na svjedočanstvo Galena logički griješe u tumačenju njegova teksta. Autor smatra da je posebice problematična peroralna primjena terpentina, jer je ta droga po svojim rezolutivnim i mordantnim osobinama vrlo štetna za želudac.

Pošto je izložio logičke argumente, Muzi se poziva i na iskustvo: on je vidio u Dubrovniku (gradu, koji je, kako to nadbiskup dobro znade, osobito nezdrav za građane što se tiče navedene bolesti, tj. artritisa) mnoge osobe koje su koristile taj lijek, ali — koliko je to Muziju poznato — bez ikakva korisnog učinka.⁴⁹

U nastavku pisma Muzi izjavljuje da ima veliko vlastito iskustvo upravo u liječenju artritisa i da je pripravan o tome opširno pisati Filipovu bratu. Ne usuđuje se o tom pisati bez posebne želje navedenoga, jer Pomponije Trivulzio boravi u gradu u kojem žive brojni izvrsni liječnici.

Što se tiče pribavljanja kvaliteta terpentinske smole za lyon-skog guvernera, Muzi se pobrinuo: zatražio je da mu se iz Cipra i drugih mjesta, gdje uspijeva terpentinovo drvo, pošalje ta droga, ali to nije jednostavno i treba računati s prilično dugim rokom. Budući da je Muzi prije dolaska u Dubrovnik bio u liječničkoj komisiji koja je po nalogu mletačkog Senata birala i ispitivala lijekove potrebne za pripremanje savršenog terijakā, dobio je iz Cipra, među ostalim drogama, i tri libre terpentina, nešto u obliku sirove smole, a nešto kao kuhani preparat. Nije mu ništa preostalo od sirove smole, jer ju je podijelio liječnicima koji su proučavali njene ljekovite osobine, ali mu je ostalo pola libre kuhanog terpentina. Taj je lijek pohranjen u Veneciji s ostalom Muzijevom imovinom, pa je on odredio da se što prije sva sačuvana količina pošalje bratu dubrovačkog nadbiskupa.

U pismu, koje je Symphorien Champier uputio Pomponiju Trivulziju, odgovara se na neke glavne tvrdnje iz Muzijeva pisma.⁵⁰ Francuski liječnik s poštovanjem prihvaća ono što veli njegov kolega, »clarissimus medicinae professor Donatus a Mutis«. Cham-

⁴⁹ »Verum his logicis rationibus praetermissis uidi ego multotiens alibi sed Ragusij praecipue (Sat enim R. dominatio tua quantum ciuitas haec sit ciuibus suis in hoc morbo obnoxia) innumeros qui hoc utuntur remedio, nulla tamen quod sciam, testor Deum utilitate«. — Donatus a Mutis, *Op. cit.*, p. 67.

⁵⁰ S. Campegius, *Galicum Pentapharmacum*, p. 69—71.

pier se slaže s osudom ulja zelene gušterice kao isključivog lijeka protiv pleuritisa i potvrđuje da je puštanje krvi glavno terapijsko sredstvo pri suzbijanju te bolesti, ali se odvaja od Muzija u ocjeni ljekovitosti terpentinske smole u slučajevima reumatizma zglobova. Lyonski fizik priznaje da Muzi ima pravo kada tvrdi da ta indikacija nije navedena u antičkih liječnika, ali smatra da to nije presudno, jer su mnogi lijekovi pronađeni poslije Galena (npr. šećer i rabarbara). Avicena tvrdi da je terentin koristan lijek protiv boli u trbuhu, nefrolitijaze, artritisa i slabosti živaca. Pri liječenju artritčnih i nervnih bolnih afekcija upravo je čudesan — piše Champier — učinak posebnog ulja koje se priređuje od terpentinske smole. Ta se indikacija može naći u knjizi konzilija Antonija Cermisona. Po Champierovu je sudu Muzijev negativni stav neopravdan. Treba napomenuti da se Cermisonov navod odnosi samo na lokalnu, eksternu, primjenu terpentinskog ulja i da Champier ne odvaja, poput Muzija, peroralnu upotrebu od vanjske aplikacije .

S gledišta suvremene medicine nema sumnje da je Donato Muzi bio potpuno u pravu sa svojim kritičkim stavom u pogledu medicinskih indikacija terpentina. Vrlo je oštromna njegova primjedba metodološkog karaktera o iluziji koja proistječe iz primjene nekog indiferentnog ili čak objektivno štetnog lijeka u času kada je bolesnik po svojoj prirodi na putu ozdravljenja. To upozorenje ne bi smjeli smetnuti s uma ni današnji liječnici prigodom ocjenjivanja vrijednosti njihovih terapijskih zahvata u tok patoloških zbivanja.

(Primljeno na sjednici Razreda za medicinske znanosti JAZU od 8. studenog 1977.)

Mirko Dražen Grmek

DONATO MUZI, UN SAVANT DU XVIe SIÈCLE
ET SON ACTIVITÉ MÉDICALE À DUBROVNIK

Résumé

Cette étude commence par la présentation de toutes les données biographiques actuellement accessibles sur Donato Muzi (Donatus a Mutiis, né vers 1490 — mort après 1554), savant vénitien qui exerça pendant dix ans (1526—1536) comme médecin communal au service de la République de Dubrovnik.

La seconde partie comporte l'analyse de deux ouvrages de Muzi: le Dialogue concernant les commentaires galéniques de quatorze aphorismes d'Hippocrate (imprimé en 1547) et la Lettre sur les propriétés de la résine de térébinthe (publiée par S. Champier dans son *Gallicum Pentapharmacum*, 1534). Bien que n'apportant pas d'innovations fondamentales, Muzi apparaît dans ses oeuvres comme un esprit fort et avisé qui ne recule pas devant une critique sévère de Galien. Ses publications donnent des informations précieuses sur les conditions sanitaires à Dubrovnik au XVIe siècle, notamment sur la peste de 1526—1527, sur la fréquence de l'urolithiase et sur les remèdes populaires.